

Nenad Vekarić, **Nevidljive pukotine. Dubrovački vlasteoski klanovi.** Zagreb–Dubrovnik : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku. 2009, 154 strani (Serija: Prilozi povijesti stanovništva Dubrovnika i okolice, knjiga 15).

Nenad Vekarić in Stjepan Ćosić sta v knjigi »Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi« (glej oceno v ZČ, 62, 1-2, 2008, str. 245–248) nakazala okvir in možno smer raziskovanja stanovsko-političnih odnosov med plemstvom od konca 16. stoletja do propada Republike 1808. Posebno pozornost sta posvetila Veliki zaroti 1611/1612, raziskala vzroke zanjo in prikazala daljnosežne posledice. Izdelala sta model genealoške analize plemstva.

Nenad Vekarić skuša v najnovjšem delu »Nevidljive pukotine« razrešiti vprašanje ali je obstajala povezava med Veliko zaroto in prejšnjimi zarotami posameznih skupin dubrovniškega plemstva. V starejšem zgodovinopisju je namreč prevladovalo mnenje, da je dubrovniško plemstvo predstavljalo homogeno celoto. Najnovejše raziskave N. Vekarića in nekaterih mlajših hrvaških zgodovinarjev (npr. Zdenke Janeković Römer) so pokazale, da te homogenosti nikdar ni bilo. Rivalstvo posameznih rodov in kasat, je bilo kot se zdi, stvar vsakdanje prakse in daleč stran od idiličnega delovanja plemstva kot celote. Element klanovske borbe, kot odraz medsebojnih odnosov, lahko prispeva k razjasnitvi mnogih dogodkov in političnih odločitev v obstoju Dubrovniške republike.

Knjiga je razdeljena na več poglavij. V prvem poglavju avtor obširno razpravlja o legendi, ki govori o nasilni odstavitvi kneza Damijana Jude, kar je privedlo do podreditve Dubrovnika Benečanom leta 1205. Sama legenda o knezu Damijanu Jude, ki pripoveduje o prvem travmatičnem dogodku v Dubrovniku, posredno odkriva, da je zarota dela plemstva propadla že pred njegovo odstranitvijo. Knez Juda je namreč izgnal v Bosno zarotnike iz rodu Bobaljevičev. Od tedaj lahko sledimo kontinuiteto klanovske borbe skozi vse nevrvalgične točke dubrovniške zgodovine. Dogodek o odstranitvi kneza Damijana Jude poznamo le preko legend, ki so jih povzeli dubrovniški kronisti. Na podlagi podrobne analize tega dogodka pri dubrovniških kronistih in analistih, skuša avtor rekonstruirati zgodovinska dejstva o Damijanu Judi in njegovem rodu. Predstavi tudi najnovejše interpretacije legende o Damijanu Judi v zgodovinopisju. Zaključuje, da gre za klanovski kontekst državnega udara.

Razpoka, ki je posledica tega dejanja, se je čutila v naslednjih stoletjih vse do propada Dubrovniške republike. Borba med dvema klanoma Bobaljevičevega in Judinega, ki se po izumrtju Judinega (okrog leta 1366) preoblikuje v Gunduličev klan, se nadaljuje vse do leta 1358.

V drugem poglavju se osredotoči na dominacijo Bobaljevičevega klana (od 1205–1358) in neuspešne poskuse zarote Judinega klana. Ker po prihodu Dubrovčanov pod nadoblast Benečanov leta 1205 Dubrovčani niso kazali prevelike lojalnosti, so Benečani leta 1226 naredili popis talcev, ki so morali bivati v Benetkah. Avtor ugotavlja, da so bili vsi pripadniki Judinega klana. V uporih leta 1284 in 1336 so bili organizatorji predvsem člani iz rodu Jude. Ob pomoči prijateljskih rodov so skušali napadati beneškega kneza, ki je bil na čelu dubrovniške komune.

Ko je prišlo do spremembe v mednarodnih okoliščinah in razmerju sil na področju Jadrana, in ko so Benečani klonili pred pohodom ogrskega kralja Ludvika I. Anžujškega v Dalmacijo, se je tudi Dubrovčanom ponudila možnost spremembe vrhovne oblasti. Prav procesu osvoboditve izpod beneške nadoblasti in pogajanjem ter dogovarjanjem z ogrskim kraljem, posveča avtor posebno in obsežno tretje poglavje.

Klanovski karakter opredelitve dubrovniškega plemstva do odklanjanja beneške nadoblasti, oziroma do priznanja ogrsko-hrvaške krone preverja avtor z razčlenjevanjem politične biografije vsakega senatorja, ki je v prelomnem letu 1358 sedel v Svetu naprošenih, v Malem svetu, opravljal knezovsko čast in sodne funkcije ali pa sodeloval v diplomatskih misijah. Njihove politične kariere so obravnavane v obdobju od 1357. do 1363. leta. Avtor je analiziral tudi družinski krog vsakega senatorja, kot tudi stališča njihovih prednikov do političnih odločitev, oziroma klanovsko pripadnost njihovih potomcev v poznejših dogajanjih. Podrobna analiza obsega 53 patricijev, senatorjev. Med njimi je bilo 17 zagovornikov odstranitve beneške nadoblasti (pripadniki Gunduličevega klana), 15 senatorjev zagovornikov ogrske krone (Gučetičev klan) in 21 nasprotnikov sprememb (Bobaljevičev klan).

V četrtem poglavju obravnava dominacijo Gunduličevega klana v času dveh stoletji in pol. V tem obdobju je bilo več neuspešnih poskusov odstranitve Gunduličevega klana. V času vladavine Gunduličevega klana pripravljajo zaroto leta 1400 člani rodbine Zamagna-Bodača ob pomoči vojvod iz zaledja. Leta 1483/6 so zarotniki iz rodbin Palmota-Resti, ki iščejo pomoč pri osmanskih Turkih, medtem ko se zarotniki rodbine Boçignoli leta 1526 naslanjajo na Habsburžane (o tej zaroti piše podrobno na podlagi dunajskih virov Josip Žontar v delu »Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju«, Ljubljana 1973). Leta 1566 se je zgodila zarota kot krajša epizoda dramatika Marina Držića ob pomoči Firentincev. Bolj usodna je bila zarota, ki jo je povzročil spopad povezan s cerkveno jurisdikcijo, ki so ga vodili pripadniki rodbine Palmota. Šlo je za boj proti razširitvi svetne jurisdikcije na cerkveno oblast in uvedbo tridentinskih cerkvenih reform. V tem spopadu naj bi bil ubit diplomat Frano Gundulić leta 1589. Njegov uboj pa je bil uvodni dogodek velikega klanovskega spopada, ki je doživel vrhunec v začetku 17. stoletja v Veliki zaroti.

V zadnjem poglavju se avtor osredotoči na povratak Bobaljevičevega klana, ki je sprožil Veliko zaroto 1512/16. Na kratko povzame celotno dogajanje, ki ga je avtor obdelal skupaj s Stjepanom Ćosićem v omenjeni knjigi »Dubrovačka vlastela između roda i države«.

Če na kratko povzamem kontinuiteto klanovske borbe dubrovniškega plemstva, ki ji lahko sledimo skozi vse nevrogične točke dubrovniške zgodovine, bi dobili naslednjo sliko. Od leta 1205 do propada Dubrovniške republike se je oblast zamenjala trikrat: do 1205 je bil na oblasti Judin klan, leta 1205 ga je zamenjal z državnim udarom (z beneško pomočjo) Bobaljevičev klan. Leta 1358 Gunduličev (bivši Judin) klan skupaj z Gučetičevim klanom na institucionalni način (ob pomoči ogrskega kralja) zamenja Bobaljevičev klan in na koncu po Veliki zaroti Bobaljevičev klan zopet na institucionalni način (ob pomoči Špancev) odstrani Gunduličev klan in pod neformalnim imenom salamankezov vlada vse do propada republike. Tretji Gučetičev klan, ki se je sredi 14. stoletja razvil kot frakcija Gunduličevega klana, se je v 15. in 16. stoletju oddaljil od Gunduličevega klana, se približal Bobaljevičevemu klanu in se na koncu z njim spojil.

Tri menjave oblasti in osem neuspešnih zarotniških poskusov ni dokaz, da se je dubrovniška zgodovina odvijala v neprestanem spletkarjenju, zarotah in prevratih. Prav to govori o stabilnosti dubrovniškega sistema vladanja. Prevlada enega klana ni istočasno pomenila uničenje nasprotnega klana. Tudi slabši klani so sodelovali v oblasti, prav tako so bili njihovi člani izvoljeni na najpomembnejše državne funkcije. To je bila, kot ugotavlja avtor, kontinuirana politična borba z elementi pozitivne konkurence. V tem naj bi se odražala modrost dubrovniške politične elite. Dubrovniška politična elita je zgodaj dojela dva bistvena elementa uspešne politične borbe za vpliv v notranjih okvirih in v borbi za obstoj v mednarodnih okvirih. V razvnotežju teh bistvenih elementov je dubrovniška politična elita zagotovila obstoj države in dolgo ohranjanje oblasti. Tako so vladajoči klani kot njihovi oponenti doumeli, da ima njihova realna moč mednarodno dimenzijo in da je v teh okvirih treba doseči maksimum. Politika *pro et contra*, ki nikdar ni bila iskrena in je trajala le toliko časa dokler je bilo nujno, je služila kot sredstvo za doseg notranjepolitičnega cilja (obdržati se na oblasti), ne pa kot neka dejanska ideološka pozicija.

Klanovska borba dubrovniškega plemstva se je odražala tudi na kulturnem in še posebej na književnem in historiografskem nivoju.

Opozorim naj še na terminološke pripombe glede uporabe priimkov dubrovniškega plemstva, o čemer avtor razpravlja v uvodu. V strokovni literaturi se namreč uporabljajo zelo različno, nedosledno pa tudi napačno. Plemiški priimki so se, kot ugotavlja avtor, tekom stoletij menjali upoštevajoč etnične in jezikovne spremembe v Dubrovniku. Tu je treba upoštevati direktni ali indirektni vpliv notariata pa tudi modnih trendov. Najstarejši je romanski sloj (npr. Goče, Menče, Poča). Zaradi slavizacije Dubrovnika in razvoja slovanske pisarne ter zaradi intenzivnih gospodarskih povezav Dubrovnika s slovanskim zaledjem, so se pojavile slovanske oblike priimkov (Gočić, Menčetić, Počić). Slovanske oblike niso imele uradni temveč občevalni karakter. Sredi 16. stoletja so se pod močnimi italijanskimi

kulturnimi vplivi romanske oblike priimkov italijanizirale (Gozze, Menze). Od 19. stoletja dalje pa se slovanski priimki kroatizirajo (Gučetić, Pucić). V prilogi je dodan spisec različnih variant priimkov dubrovniškega plemstva.

Knjigi sta dodani dve prilogi: v prvi je dodana pesnitev Maria Caboga »Protiv dubrovačkog plemstva« v latinščini in hrvaškem prevodu, v drugi pa shematični prikaz klanovske pripadnosti dubrovniških plemiških rodov od leta 1200 do 1800.

V knjigi so na več mestih avtorjeve ugotovitve podkrepljene s številnimi grafikoni, preglednicami, shemami in tabelami. Dodan je pregled uporabljenih virov in literature ter kazalo imen in krajev. Obesežen povzetek je podan v angleščini.

Knjiga Nenada Vekarića zasluži vso pozornost, kajti vloga in dejavnost plemstva je v zgodovini Dubrovniške republike podana zelo pregledno in brez olepševanja.

Ignacij Voje